

УДК 342.951:341.225.5(477)

Т. Аверочкіна,

доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник,
доцент кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ ВИКЛЮЧНОЇ (МОРСЬКОЇ) ЕКОНОМІЧНОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ

Інститут виключної економічної зони (далі – ВЕЗ), що став компромісом у питаннях поширення юрисдикції держав на віддалені від їхніх берегів морські простори під час проведення III Конференції ООН з морського права, сьогодні є загальновизнаним та має правове забезпечення на міжнародному (Конвенція ООН з морського права 1982 р. [1] (далі – UNCLOS'82) та національних (Україна, Грузія, Туреччина, Болгарія, Румунія тощо) рівнях. Наприкінці ж минулого століття цей інститут був цілковито новим міжнародним політико-правовим явищем [2].

Питання, пов'язані з правовим режимом ВЕЗ, не втрачають своєї актуальності у зв'язку з розвитком наукових досліджень у сфері управління морськими біоресурсами [3, с. 176]. Розвиток світової економіки в цілому та процеси, які відбуваються у світі, свідчать про актуальність дослідження різних аспектів використання морських природних ресурсів. Вартісне вираження прибутків від діяльності у морських просторах, у т.ч. з використання морських природних ресурсів, щорічно зростає. Не зменшується й актуальність питань, що стосуються адміністративної юрисдикції прибережної держави [4, с. 55–56] у цьому морському просторі, оскільки ВЕЗ не належить до складу території держави, є зоною особливого виду і прибережні держави здійснюють у ній суворо обмежені цільові суверенні права стосовно розвідки та розроблення її природних багатств і захисту

навколишнього середовища [5]. Актуальними, особливо натеper, є також питання здійснення юрисдикції України щодо штучних установок і споруд, створених у ВМЕЗ, адже необхідність охорони суверенітету й територіальної цілісності держави зумовлює закріплення відповідних повноважень органів виконавчої влади під час заходження та перебування іноземних суден і суден під прапором України у ВМЕЗ, здійснення діяльності в її водах і на континентальному шельфі [3, с. 176]. Окремим питанням, пов'язаним із правовим статусом та режимом ВЕЗ, присвячували свої розробки А.Л. Колодкін, С.О. Кузнецов, С.П. Головатий, С.В. Молодцов, О.Л. Маковський та інші, проте аналіз внутрішньодержавного законодавства про ВЕЗ, зокрема українського, проведений не був, що й зумовило обрання теми цього дослідження, основою якого стали норми вітчизняного законодавства про режим ВЕЗ. Початок цьому дослідженню був покладений автором у статті «Lawful activity in an exclusive (marine) economic zone of Ukraine: the ways of improvement of legal regulation» [6], продовжений у докторській дисертації [7] та буде далі розвинутий у цій статті. Адже гармонізація вітчизняного законодавства з нормами UNCLOS'82, виправлення його вад та заповнення існуючих прогалів сприятиме відродженню України як потужної морської держави та стане розвитком оновленої наприкінці минулого року Морської доктрини України [8].

В Україні в 1995 р., ще до ратифікації UNCLOS'82, прийнято Закон України

«Про виключну (морську) економічну зону України» [9] (далі – Закон України «Про ВМЕЗ України»), який практично повністю відтворює норми її відповідної частини (V). Необхідно сказати, що норми UNCLOS'82 та Закону встановлюють правила здійснення адміністративної юрисдикції прибережної держави (України) у просторі відкритого моря, яким визнається БЕЗ [10–13]. Крім того, у цьому морському просторі всі держави користуються свободою судноплавства і польотів, прокладання підводних кабелів і трубопроводів та іншими правомірними видами діяльності [4, с. 57; 14, с. 481]. При цьому необхідно пригадати, що в Законі України від 03.06.1999 р. «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року» [15] зазначається про визнання України державою, яка знаходиться в географічно несприятливому положенні: «4. Як держава, що знаходиться в географічно несприятливому положенні та має вихід до моря, бідного на живі ресурси, Україна наголошує на необхідності розвитку міжнародного співробітництва щодо експлуатації живих ресурсів економічних зон на основі справедливих та рівноправних угод, які мають забезпечити доступ до рибних ресурсів економічних зон інших регіонів або субрегіонів». Відповідно до ч. 2 ст. 70 UNCLOS'82, держава, що знаходиться в географічно несприятливому положенні – це прибережна держава (зараховуючи державу, яка омивається замкненими або напівзамкненими морями), географічне положення якої робить її залежною від експлуатації живих ресурсів виключних економічних зон інших держав цього субрегіону чи регіону щодо адекватного постачання рибою її населення або його частини з метою задоволення потреб у харчуванні, а також прибережна держава, яка не може претендувати на свої власні БЕЗ. Отже, UNCLOS'82 особливим чином захищає

права прибережних держав, які знаходяться в географічно несприятливому положенні, закріплюючи за ними право на експлуатацію живих ресурсів БЕЗ сусідніх держав. При цьому формулювання згаданого Закону – «доступ до рибних ресурсів економічних зон інших регіонів або субрегіонів» – розширює тлумачення ст. 70 UNCLOS'82 за рахунок перекладу її англійською мовою – «...exploitation of the living resources of the exclusive economic zones of other States in the subregion or region for...», що, видається, не є правомірним, адже переклад цього тексту UNCLOS'82 свідчить, вірогідніше за все, саме про сусідній регіон (що отримало прояв у її тексті російською мовою: «...эксплуатации живых ресурсов исключительных экономических зон других государств этого субрегиона или региона в отношении адекватного снабжения рыбой...»). Зазначене, на наш погляд, потребує виправлення та приведення норми цього Закону у відповідність до UNCLOS'82. Крім того, Закон України «Про ВМЕЗ України» жодним чином не враховує та не містить норм, якими було би визначено права України як держави, яка знаходиться в географічно несприятливому положенні та має у зв'язку із цим певні привілеї щодо доступу до живих ресурсів БЕЗ інших держав регіону. У Законі України «Про ВМЕЗ України» зазначається таке.

Україна у своїй ВМЕЗ має суверенні права щодо розвідки, розроблення і збереження природних ресурсів, як живих, так і неживих, у водах, що покривають морське дно, на морському дні та в його надрах, а також з метою управління цими ресурсами та щодо здійснення інших видів діяльності з економічної розвідки та розроблення зазначеної зони, у т.ч. виробництва енергії шляхом використання води, течій і вітру; юрисдикцію, передбачену відповідними положеннями цього Закону та нормами міжнародного права, щодо створення й використання штучних островів, установок і споруд, здійс-

нення морських наукових досліджень, захисту та збереження морського середовища; інші права, передбачені цим Законом, іншими законодавчими актами України й загальновизнаними нормами міжнародного права. Суверенні права та юрисдикція України щодо морського дна ВМЕЗ і його надр реалізуються відповідно до законодавства України про континентальний шельф і КУпН [16] (ст. 4).

Україна у своїй ВМЕЗ має виключну юрисдикцію щодо штучних островів, установок і споруд, у т.ч. щодо митних, податкових, санітарних та імміграційних законів і правил, а також законів і правил, що стосуються її безпеки. Україна може встановлювати навколо штучних островів, установок і споруд зони безпеки і здійснює в цих зонах відповідні заходи щодо гарантування безпеки як судноплавства, так і штучних островів, установок і споруд. Ширина зон безпеки не повинна перевищувати 500 метрів, відлічених від кожної точки їхнього зовнішнього краю, за винятком випадків, коли інше дозволено загальновизнаними міжнародними стандартами або рекомендовано відповідною міжнародною організацією (ст. 11).

Норми цих та інших норм Закону України «Про ВМЕЗ України» є втіленням та основою здійснення адміністративної юрисдикції України у цьому просторі. Але тут виявляється той факт, що стосовно морських просторів адміністративна юрисдикція держави через здійснення владних повноважень спеціально уповноважених державних органів поширюється далеко за межі її суходільної території, внутрішніх вод і територіального моря.

При цьому слід звернути увагу на те, що відповідно до ст. 13 Конституції України «природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу...», а назва підзаконного нормативного акта викладена як «Положення про порядок охорони суверенних прав

України в її виключній (морській) економічній зоні», що, на нашу думку, не відповідає Конституції України (за змістом її норми охороні підлягає право власності, а не суверенні права), але відповідає нормам UNCLOS'82, де закріплено саме «суверенні права» прибережної держави на ресурси ВЕЗ. Крім того, в тексті Положення (що міститься на офіційному веб-порталі Верховної Ради України) зазначається про «органи рибохорони Держкомрибгоспу і органи Мінекобезпеки», тобто реорганізацію цих органів згідно зі змінами (Указом Президента України «Про Державне агентство рибного господарства України» від 16.04.2011 р. № 484/2011 [17] Державне агентство рибного господарства України визнано правонаступником Державного комітету рибного господарства України (п. 2), Указами Президента України «Питання Міністерства екології та природних ресурсів України» від 29.05.2000 р. № 724/2000 [18], «Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів» від 15.09.2003 р. № 1039/2003 [19], від 27.12.2005 р. № 1842/2005 [20], від 13.04.2011 р. № 452/2011 [21] та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України» від 21.01.2015 р. № 32 [22] визначено правовий статус Мінприроди України) враховано не було та відповідних змін до Положення внесено не було, що варто визнати порушенням правил нормотворчої техніки, які можуть потягнути за собою неправильне розуміння норм чинного законодавства іноземними суб'єктами та ускладнити процес їх застосування.

Законом України «Про ВМЕЗ України» передбачено конкретні склади правопорушень і санкції за їх учинення:

– незаконна промислова діяльність (ст. 22; штраф або/та конфіскація засобів і знарядь, із застосуванням яких учинено порушення; залежно від

тяжкості, штраф 440–4400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

– порушення правил безпечної експлуатації споруд (ст. 23; залежно від тяжкості, штраф 270–4400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

– незаконна експлуатація природних ресурсів (ст. 24; штраф або/та конфіскація засобів і знарядь, із застосуванням яких учинено порушення, з безоплатним вилученням незаконно видобутих ресурсів; залежно від тяжкості, штраф 440–6600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

– незаконне ведення морських наукових досліджень (ст. 25; залежно від тяжкості, штраф 90–2600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

– забруднення морського середовища (ст. 26; штраф або/та конфіскація морського, повітряного судна або споруди, з якої вчинено забруднення; залежно від тяжкості, штраф 660–6600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Передбачені Законом України «Про ВМЕЗ України» санкції за вчинення правопорушень відповідають ч. 3 ст. 73 UNCLOS'82 в тому, що покарання, які накладаються прибережною державою за порушення законів і правил рибальства у БЕЗ, не можуть містити тюремного ув'язнення за відсутності домовленості заінтересованих держав про зворотне або будь-яку іншу форму особистого покарання. Останнє – «заборона особистого покарання» («личного наказания» – за офіційним текстом UNCLOS'82 російською мовою) – не цілком відповідає англomовному позначенню словосполучення, використаного у ст. 73 – «corporal punishment», перше слово якого («corporal») коректно перекладається не як «особистий» («личный»), а як «тілесний», «фізичний» [23, с. 175]. Враховуючи це, словосполучення «corporal punishment» має перекладатися саме як «тілесне покарання» або «фізичне покарання», адже зміст словосполучення «особисте покарання» («личное наказание»)

може бути розтлумачений також як покарання щодо «особи» («лица»), яка у правничій науці та законодавстві розглядається як фізична або юридична особа (наприклад, у розділі II «Особи» Цивільного кодексу України [24] містяться, зокрема, підрозділ 1 «Фізична особа» та підрозділ 2 «Юридична особа»). А настання відповідальності (у вигляді штрафу або конфіскації) за правопорушення у БЕЗ не забороняється UNCLOS'82, наприклад, щодо фізичної особи-підприємця, і щодо юридичної особи, проте містить заборону щодо саме «тілесного покарання», можливого щодо людини як живої істоти, що обмежує її свободу у вигляді, наприклад, тюремного ув'язнення (про яке зазначається в UNCLOS'82) чи зазнання іншого, саме тілесного (фізичного) негативного впливу. Це додатково підвищує актуальність перекладу UNCLOS'82 українською саме з використанням тексту саме англійською, яка була робочою під час роботи III Конференції ООН з морського права. Із цього приводу маємо підтримати також позицію С.В. Ківалова щодо необхідності налагодження робіт стосовно перекладів та опублікування в офіційних виданнях України всіх конвенцій з морського права, до яких приєдналася Україна [25, с. 34].

Ключові слова: виключна (морська) економічна зона, юрисдикція прибережної держави, відповідальність, порушення режиму морського простору, режим прибережних вод.

У статті досліджено національне законодавство України про правовий режим виключної (морської) економічної зони. Проаналізовано норму про визнання України державою, яка знаходиться в географічно несприятливому положенні, а також вади перекладу UNCLOS'82 щодо відповідальності за порушення у виключній (морській) економічній зоні України.

В статье исследовано національне законодавство України о правовом режиме исключительной (морской) экономической зоны. Проанализирована норма о признании Украины государством, находящемся в географически неблагоприятном положении, а также недостатки перевода UNCLOS'82 об ответственности за нарушения в исключительной (морской) экономической зоне Украины.

The article examines the national legislation of Ukraine on the legal regime of the exclusive (maritime) economic zone. The norm on recognition of Ukraine, that is in a geographically unfavourable position, as well as defects in the translation of UNCLOS'82 regarding liability for violation in the exclusive (maritime) economic zone of Ukraine has been analyzed.

Література

1. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982. URL: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

2. Мировой океан и международное право. Правовой режим морских прибрежных пространств / отв. ред. А. Мовчан, А. Янков. Москва : Наука, 1987. 228 с.

3. Аверочкина Т.В. Юрисдикція України стосовно штучних островів, установок і споруд в її виключній (морській) економічній зоні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2012. Вип. 19. Т. 4. С. 176–178.

4. Аверочкина Т.В. Адміністративна юрисдикція України стосовно штучних островів, установок і споруд в її виключній (морській) економічній зоні. Правопорядок у державному та суспільному розвитку: національний і міжнародний вимір : зб. матеріалів юридичної наук.-практ. інтернет-конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 24 лют. 2012 р.). Київ, 2012. С. 55–57.

5. Колодкин А.Л. Некоторые международно-правовые проблемы морской деятельности. Морское право. 2006. № 1. URL: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1238251>

6. Averochnikina T. Lawful activity in an exclusive (marine) economic zone of Ukraine:

the ways of improvement of legal regulation. European Political and Law Discourse. 2015. № 6. Vol. 2. P. 38–42.

7. Аверочкина Т.В. Адміністративна юрисдикція України в прибережних водах : дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2018. 513 с.

8. Про внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 року : постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1108. Офіційний вісник України. 2019. № 2. Ст. 53.

9. Про виключну (морську) економічну зону України : Закон України від 16.05.1995 р. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 21. Ст. 152.

10. Бараболя П., Молодцов С. Проблемы экономических зон в современном международном морском праве. Морской сборник. 1977. № 6. С. 77–81.

11. Калинин Г.Ф. Режим морских пространств. Москва : Юрид. лит., 1981. 192 с.

12. Ковалев Ф. Экономическая зона и ее правовой статус. Международная жизнь. 1979. № 1. С. 62–69.

13. Спивакова Т.И. Право и природные ресурсы прибрежных зон. Некоторые тенденции в международном морском праве ; отв. ред. А.П. Мовчан. Москва : Наука, 1978. 175 с.

14. Международное право : учебник / отв. ред. Ю.М. Колосов, В.И. Кузнецов. Москва : Междунар. отнош., 1995. 608 с.

15. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частици XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року : Закон України від 03.06.1999 р. Офіційний вісник України. 1999. № 24. Ст. 1088.

16. Кодекс України про надра, 1994. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 36. Ст. 340.

17. Про Державне агентство рибного господарства України : Указ Президента України від 16.04.2011 р. № 484/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 31. Ст. 1324.

18. Питання Міністерства екології та природних ресурсів України : Указ Президента України від 29.05.2000 р. № 724/2000. Офіційний вісник України. 2000. № 22. Ст. 890 (утр. чин.).

19. Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів : Указ Президента України від 15.09.2003 р.

№ 1039/2003. Офіційний вісник України. 2003. № 38. Ст. 2023 (утр. чин.).

20. Про Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища України : Указ Президента України від 27.12.2005 р. № 1842/2005. Офіційний вісник України. 2005. № 52. Ст. 3257 (утр. чин.).

21. Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 452/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1258.

22. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресур-

сів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. № 32. Офіційний вісник України. 2015. № 10. Ст. 266.

23. Мюллер В.К. Англо-русский словарь. 70 000 слов и выражений. 16-е изд., стереотип. Москва : «Сов. энциклопедия», 1971. 912 с.

24. Цивільний кодекс України, 2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

25. Ківалов С.В. Нариси морської доктрини України : монографія. Одеса : Видав. дім «Гельветика», 2017. 232 с.

